

Veien til et klart språk går gjennom akademisk samarbeid, sier jusens nye språkrøkter.

Ikke til å misforstå

Juridisk klarspråkforsker JON CHRISTIAN FLØYSVIK NORDRUM i samtale med Bår Stenvik.
Foto: Erik Norrud

Da Jon Christian Fløysvik Nordrum¹ søkte om barnehageplass, misforsto han betydningen av «prioriterte valg» og andre uttrykk i reglementet. Dermed endte han med å måtte bruke halvannen time hver morgen på levering det første året. Selv en garvet jurist som Nordrum sliter altså med det juridiske språket.

Det har lenge vært tverrpolitisk enighet om at språket i offentlig forvaltning bør bli enklere, og Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) og Språkrådet har samarbeidet om et «Klarspråk»-prosjekt siden 2007, med utredninger, nettressurser, skrivekurs for offentlig ansatte og veilederen «Kansellisten».² I 2016 bevilget Kommunal- og moderniseringsdepartementet 30 millioner spesifikt til å lære jusstudenter forståelig språk³, noe som blant annet resulterte i at Nordrum i fjor høst ble ansatt for å forske på det juridiske språket, og særlig lovspråket, og finne ut hva som kan gjøres med tungt og uklart språk. Han er enig i at jurister legger seg til mange unødvendige fakter, som å skrive «litra» der «bokstav» ville formidlet samme mening⁴.

– Men problemene ligger også dypere. Kansellisten er «Klarspråk 1.0». Det har tjent sin misjon å peke på ord og uttrykk, men nå må vi gå grundigere til verks ...

Nordrum forteller at vi foreløpig ikke har gode metoder for å undersøke hvordan lovtekster faktisk fungerer.

– Det har vært brukt mye ressurser på for eksempel en undersøkelse hvor man ba folk lese en lovtekst, og deretter spurte om de forsto innholdet. Men problemet er at det ikke er sånn folk bruker loven. Vi vet at det er mange etapper underveis. Før du kan lese loven og forstå den, må du for eksempel vite at det finnes en lov. Og så må du finne den.

1 Født i 1974, candidatus juris fra Universitetet i Tromsø, legum magister fra New York University og philosophiae doctor fra Universitetet i Oslo. Han har blant annet jobbet i Justisdepartementets lovavdeling, vært medlem av barnehagelovutvalget og leder for tiden opplæringslovutvalget, og har utdannet over tusen byråkrater i praktisk regelteknikk – hvordan skrive lover og forskrifter – siden 2007. Nå har han ansvaret for satsingen på lovgivningslære og klarspråk ved Juridisk fakultet.

2 Kansellisten er et dokument som for eksempel oppfordrer alle til å unngå bruk av passive former: «I stedet for 'Det vises til brev av ...' kan du skrive 'Vi (eller for eksempel departementet) viser til brev av' ...». Og ikke minst til å bytte ut antikverte ord med moderne ekvivalenter: Skriv helst «Han solgte aksjene sine» i stedet for «Han avhendet sine aksjer.»

3 Eller, som de selv kaller det, en «intensjonsavtale med det formål å innføre klart juridisk språk som en del av undervisningen, forskningen og formidlingen ved Det juridiske fakultetet (JUS). En effekt av arbeidet skal bli at uteksaminerte studenter fra JUS har utviklet ferdigheter i å skrive klare og forståelige juridiske tekster. Kompetanse om utforming av klart regelverk (lover og forskrifter) er særlig sentralt.»

4: Som i «Voldtektsbestemmelsen – § 192 første ledd litra b.»

– **Da må du vite hvilket ord du skal lete etter. Om du ikke er jurist, vet du kanskje ikke at «å kjøpe» på juridisk er «å erverve»?**

– Der er vi inne på det fundamentale skiftet som foregår fra analogt til digitalt. Nå kan man systematisere rettsstoffet helt annerledes enn da man bladde fra side til side. Disse mulighetene er i liten grad tatt i bruk. Det er flere nye måter vi kan tenke oss rettsstoffet organisert på, for eksempel hvis jeg er lærer, kan man tenke seg at jeg bare kan søke på «lærer» og så få opp paragrafene som gjelder for meg.

– **Litt sånn som på Amazon, med tips om at «De som leste denne paragrafen, leste også denne»?**

– Nettopp. Et godt eksempel, som vekker entusiasme når jeg nevner det i internasjonale sammenhenger, er regelhjelp.no – der kan du skrive inn organisasjonsnummeret ditt, og så får du opp de viktigste reglene for din bedrift. Når folk er på nett, kan vi hjelpe dem inn: Om du har søkt på «pleiepenger», kan du få beskjed om at «Kanskje du kvalifiserer til dette?». Det er en systematisering av rettsstoffet med utgangspunkt i adressaten.

– *Ingenting er så ødeleggende for akademia som et akademikerspråk som blir avkledd.*

Nordrum tegner opp en utvidet klarspråksatsing, i form av en treenighet med tett samarbeid mellom jus, lingvistik og teknologifag. Teknologien kan blant annet hjelpe til med å kartlegge hvordan brukerne beveger seg på nettsidene både når de finner fram, og når de ikke gjør det. Deretter kan man lage smarte verktøy som automatisk sender dem i rett retning. Lånekassen klarte gjennom en slik prosess å redusere antallet telefonhenvendelser fra to millioner til fem hundre tusen årlig, forteller Nordrum – og dermed sparte man selvsagt store veiledningskostnader.

– **Kunne man ikke laget et enkelt program som gjenkjente problematiske ord, sånn som Kansellisten?**

– Det eksisterer allerede. Professor Dag Wiese Schartum har laget en prototyp på et program som heter *Regelverkshjelpen* i samarbeid med Lovdata. Det gir tips underveis mens du skriver, om at nå bruker du et ord du bør vurdere å skifte ut. Den sier også fra om at et ord er definert i en annen lov. Dette er i startgropen, men utviklingsmulighetene er fabelaktige.

■ – Vi ønsker et studieløp som ikke bare legger vekt på kunnskap, men også ferdighet, sier Jon Christian Fløysvik Nordrum.

Dette handler også om å samle kreftene i forvaltningen og akademien, forklarer Nordrum.

– Arbeidet er i gang med å utvikle en felles begrepskatalog. Det er ofte blitt nevnt at vi har 16 ulike definisjoner av «samboer» i ulike regler og forskrifter, og det er ikke heldig. Samtidig må vi selvfølgelig se at vi har bruk for presise begrepsdannelser internt, som vi ikke trenger å bruke bredt.

– **Litt som at en skomaker trenger å kunne tretti ord for de ulike delene av en sko, men han må likevel ikke snakke veldig komplisert?**

– Nettopp. Det er flere grunner til at akademikere bør tilstrebe å skrive et enklere språk: Én er at det legger til rette for tverrfaglig samarbeid. For å utvikle kunnskap må vi forstå hverandre⁵. Vi bruker mye ressurser forgjeves fordi vi ikke forstår hverandres fagbegreper. Et godt norsk fagspråk, som ikke er for langt unna praktikerspråket, gjør det dessuten enklere for samfunnet å nyttiggjøre seg forskning. Det gjør at folk kan delta i diskusjonene. Og det hjelper akademien å komme ned fra pidestallen vi står på.

Nordrum framhever «det elitistiske perspektivet» som et viktig problem for alle akademikere.

– Det handler om legitimitet. I noen miljøer blir vi sett på som virkelighetsferne, blant annet på grunn av språket vi bruker. Ingenting er så ødeleggende for akademien som et akademikerspråk som blir avkledd og viser seg å ikke inneholde noe som helst, slik som i Sokal-affæren.⁶

– *Mange som sitter og forfatter vedtak, forestiller seg at de må skrive pompøst fordi «de representerer tross alt staten».*

Før han studerte jus, var Nordrum innovert statsvitenskapen, som han opplevde som et mer fremmedgjørende språk enn jusen den gangen.

– Vi forholdt oss til internasjonal faglitteratur som var vanskeligere å koble til en norsk virkelighet. Da jeg gikk over til jusen, opplevde jeg den som mer konkret, den forholder seg til virkeligheten og konkrete saker. Jeg lærte om områder i det norske samfunnet som var viktige for folk: Arv. Velferdsrett. Statsrett. Hvordan får man banklån? Hvordan fungerer et verdipapirmarked? Statsvitenskapen opplevde jeg i mindre grad som teori om virkeligheten, og i større grad som teori om teori, og man forholdt seg ofte til en amerikansk kontekst.

Samtidig framhever han at et samfunnsvitenskapelig perspektiv på jussen er viktig.

– Og jeg synes rettsantropologi er veldig interessant, der finner du veldig jordnære framstillinger, konkrete eksempler og en beskrivelse nedenfra og opp av hvordan reglene virker i samfunnet.

– **Altså historier med mennesker i? Det er det naturlig for de fleste mennesker å interessere seg for. Det akademiske språket synes ofte å ha en motvilje i seg mot å komme med konkrete eksempler. Samtidig er det eksemplene som kobler det til ...**

– ... virkeligheten. Og der ligger jusens store styrke. Mange snakker nå

5 Nordrum kaller klarspråksamarbeidet et «forelskelsesforhold» mellom jus og lingvistik, som bringer skjult kunnskap til overflaten, for eksempel i form av lingvistisk forskning på lovtekster som juristene ikke hadde fått med seg at fantes.

6 Fysikeren Alan Sokal fikk i 1996 antatt en meningsløs artikkel med utstrakt bruk av konstruert fagsjargong i et kjent humanioratidsskrift, *Social Text*. Poenget var å avkle språk som var så uklart at man ikke kunne skille tull og forskning.

om å gjøre den akademiske undervisningen mer *case*-orientert. Altså, jusen er i *veldig* stor grad *case*-orientert, fordi blant annet høyesterettsdommene omhandler konkrete caser. Hvis du leser en lærebok i jus, vil den alltid bruke caser. Det er en tradisjon for å synliggjøre reglene gjennom caser, og de er nødvendige for å forklare innholdet. I tillegg er de spennende å lese om. Store verdier står på spill.

Fra ønsket om et klart språk er det kort vei til også å ønske seg et presist språk. Men i juridisk sammenheng er det ikke så enkelt. Amerikanske lover er for eksempel mer presise enn norske, forklarer Nordrum. Men det betyr også at de kan være 15 ganger lengre, og tilsvarende mye vanskeligere å finne fram i. I Norge har vi relativt korte, vage og overordnede lover, fordi vi har stor grad av tillit til embetsverket og befolkningen som skal fortolke dem.

– Den vage lovteksten på toppen blir presisert andre steder, gjennom forskrifter, vedtak, veiledninger og nettsider. Og til sist er det overlatt til enkeltpersonen. «Kan jeg bygge en garasje?» «Ja, det kan du, så lenge det er *forvarslig*.» Det er bra, fordi du får handlingsrom. Men er det ikke forutsigbart, er det dårlig.

Da Nordrum var styreleder i et borettslag, ringte han selv til kommunen for å få veiledning i å oppgradere et pipeløp. Hva innebar det at det skulle være «brannvernmessig forsvarlig»? Svaret var at det kunne de ikke si før etter at arbeidet var gjort.

– Da overførte de en risiko til meg, jeg var i en fase av rettsusikkerhet. Og jeg er ressurssterk, men hvis du er i en livskrise, er det mye vanskeligere, særlig om du ikke får rettsavklaring før etter en lang stund. Dette er beinhard realitet på bakken.

– **Så for å koble dette til klarspråk: Når du har en lovtekst som skal oversettes til et konkret vedtak, blir språket uklart hvis saksbehandleren er usikker på sin egen tolkning? Henger det sammen med selvilliten til å utføre en rolle?**

– Definitivt. Jeg har kalt det *subsumpsjonsvegring*. Subsumpsjon er kobling mellom lovteksten og din sak – hva loven betyr *i dette tilfellet*. (Om man *vegrer* seg for å subsumere, motsetter man seg altså å «oversette» den vage loven til det konkrete vedtaket, journ.anm.) Som når jeg kommer til saksbehandleren i kommunen og skisserer en løsning for pipeløpet mitt, og han ikke tør å si om det tilfredsstillende loven eller ikke. Det handler om selvillit. Og at forvaltningsorganet skal ha de ressursene og den kompetansen de trenger. Når det gjelder jusstudentene, vet vi også at de stort sett klarer å tolke en bestemmelse og håndtere en komplisert setningsstruktur – problemene oppstår når de skal koble loven til virkeligheten.

– **Men om du ser på klassiske klarspråkproblemer på ord- og setningsnivå, handler de vel også ofte om å distansere seg fra ansvar? Å skrive «det vedtas» i stedet for «Vi har vedtatt», for eksempel.**

– Det kan være fordi man er usikker på hva som gjelder for saken. Men også at man er usikker på rollen og sjangeren. Mange som sitter og forfatter vedtak, forestiller seg at de må skrive pompøst fordi «de representerer tross alt staten». De kan ikke bebreides, for de er ofte ikke skolert i å skrive et forvaltningsvedtak.

På jusstudiet har man lært hvordan man fortolker regler, lover og kontrakter, forklarer Nordrum.

– Men når studentene kommer ut i arbeidslivet, forventes de også å være eksperter på å kunne *skrive* en lov, forskrift, vedtak eller kontrakt. Og det er noe ganske annet. Jurister mangler den verktøykassa de trenger for å forberede og skrive lover.

Nordrum mener det trengs forskning på hva som er gode lovtekster, og at trening i å skrive viktige juridiske tekstsjangre som lov, dom, vedtak og prosesskriv må gis gjennom hele utdanningen.

– Vi mangler en sjangerteori for det juridiske språket. Juristen må kunne gjøre en analyse av hva mottakeren trenger: Equinor klarer fint å lese et vedtak på femti sider med juridisk og ingeniørteknisk språk. På den andre siden har vi kanskje en tillatelse til å bygge en garasje – da trenger man ikke ha en personlig form, men heller ikke et komplisert og gammelmødig språk. Brukeren trenger en enkel begrunnelse og

■ – Lovspråket er statsstoffet – det vi bruker til å bygge stat, sier Nordrum. – Men vi vet lite om hva som er en god lovttekst, og trenger forskning.

veiledning på hva han kan gjøre videre. «Svaret på ditt spørsmål er at du kan bygge garasjen.»

– **Men er det nok bare å gi studentene analyse- og sjangerverktøy? Det stive og vage språket gir jo også status, og en viss beskyttelse, som du var inne på tidligere?**

– Jo, jeg ser de psykologiske mekanismene. Vi ser også at studentene tidlig tilegner seg et fagspråk og en sjargong, og kanskje skriver litt mer oppstykket tidlig på studiet enn senere. Det gjelder å ha selvtillit til å skrive et enkelt språk. Så vi har startet med skrivetrening tidlig på studiet hvor vi formidler hvordan man skriver gode tekster, og hvor ett mål er å avsanne en del myter.

– **Som hva?**

– Som at juristspråk er noe annet en allment godt språk. Mange skriver oppstykkede og usammenhengende tekster fordi de tror at det er slik

juridiske tekster skal skrives. Vi trenger ikke skrive latin når vi kan skrive norsk. Vi trenger ikke skrive passivt når vi kan skrive aktivt. Det er ikke så farlig om du skriver «jeg».

Nordrum mener også det er viktig med gode forbilder.

– Studentene må få autoritetspersoner inn som markerer at vi kan bruke et godt og enkelt språk, uten for mye fagsjargong. Kirsti Coward, tidligere høyesterettsdommer og ekspedisjonssjef i Justisdepartementets lovavdeling, har argumentert for et enkelt, forståelig språk, og har selv brukt det. Vi må belønne at studentene skriver godt på eksamen. Dessuten må det bli status å skrive godt og enkelt i lærebøker. Det handler om alle disse små stegene. ■